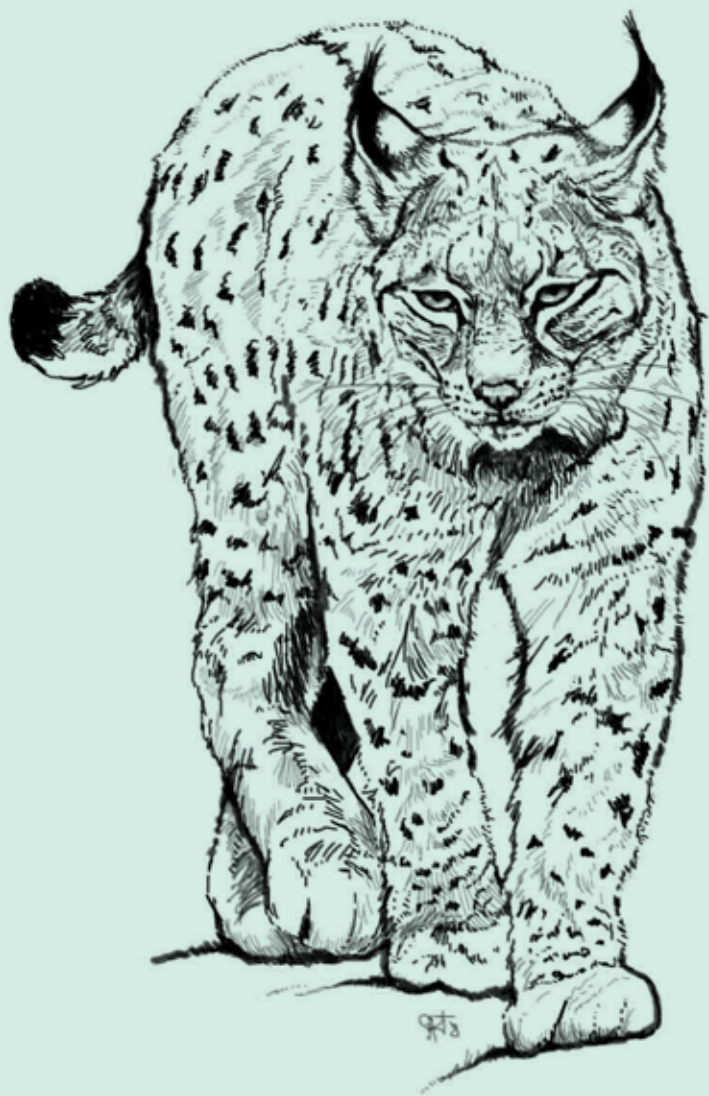

LYNX WALK
VODIČ

**Šetnja u prirodi
vraća dušu kući**

— Mary Davis

SADRŽAJ

1.	ŠTO JE LYNX WALK VODIČ	2
2.	VELIKE ZVIJERI NA DINARIDIMA	4
3.	KAKO SE PONAŠATI U PRISUSTVU VELIKIH ZVIJERI	8
4.	POVIJEST RISOVA NA DINARIDIMA	10
5.	SEDAM MJESTA RISA ZA PRONAĆI	12
a	Područje lova	13
b	Mjesto za skrivanje plijena	14
c	Mjesto odmora	16
d	Markirališta	17
e	Društveni život	19
f	Brlog	21
g	Šuma kao mjesto odrastanja i igre	23
6.	VRSTE KOJE NE SMIJETE PROPUSTITI	26
7.	LYNX WALK PREPORUČENA STAZA	30
8.	VAŠ LYNX WALK	32
9.	LYNX WALK U BLIZINI	34
10.	VAŽNE POVEZNICE I KONTAKTI	36

ŠTO JE LYNX WALK VODIČ I KAKO GA KORISTITI

Dobrošli na avanturu istraživanja prirode iz perspektive risa!

Svrha ovog vodiča je da vas odvede na razna mjesta i da ih iskusite na drugačiji način – iz perspektive risa.

Vodič je fokusiran na činjenicu da su Dinaridi dom ugroženoj i strogo zaštićenoj populaciji euroazijskog risa (*Lynx lynx*). Tim LIFE Lynx projekta još uvijek se bori za osiguravanje njihovog opstanka na ovom području s obzirom da je ljudski utjecaj na vrstu bio gotovo poguban, unatoč prirodnim naporima.

Sadržaj ovog vodiča ne odnosi se na jednu specifičnu stazu, ali možete naći primjerak jedne planinarske staze koju preporučamo na stranicama 30. i 31. Ona će vam pomoći u prepoznavanju i nalaženju mjesta na području Hrvatske i Slovenije koja potencijalno posjećuju risovi i druge velike zvijeri poput sivog vuka (*Canis lupus*) i smeđeg medvjeda (*Ursus arctos*). Vodič bi trebao biti koristan u prepoznavanju tipičnih znakova njihova prisustva, te vam ispričati priču o risjem životu i našem tekućem istraživanju na Dinaridima. Da bolje razumijete kako koristiti ovaj vodič, istaknuli smo nekoliko točaka.

Lynx walk vodič:

- ✗ neće dati sve potrebne savjete kako se pripremiti na višednevno planinarenje
- ✗ neće dati savjete kako naći risove ili druge zvijeri u prirodi
- ✗ neće osigurati nikakvu infrastrukturu na preporučenoj stazi
- ✓ dat će informacije o ekologiji i ponašanju risa
- ✓ pomoći će u prepoznavanju lokacija na Dinaridima pogodnima za aktivnosti risova
- ✓ naučit će vas o drugim zanimljivim vrstama biljaka i životinja
- ✓ pomoći će u vam u stvaranju vlastite Lynx walk staze

Pripremili smo i **Lynx Walk lov na blago!** Potražite ovaj znak i naći ćete zadatak. Javite nam rezultate!

Ukoliko odlučite isprobati preporučenu stazu, ne zaboravite zatražiti **Lynx Walk pečat** na mjestima označenima na stranicama 30. i 31.

Ako vidite bilo kakve znakove ili tragove risa tijekom boravka u divljini (označeno na 5. str.), kontaktirajte nas putem maila:

life.lynx.eu@gmail.com,
lifelynx.hr@gmail.com.

VELIKE ZVIJERI NA DINARIDIMA

Na sljedeće dvije stranice naći ćete osnovne podatke o sve tri vrste velikih zvijeri prisutnih u Hrvatskoj i Sloveniji. Kao životinje na vrhu hranidbenog lanca, igraju bitnu ulogu u ekosustavu kontrolirajući broj plijenskih vrsta, manjih predatora, te biljnog svijeta. Njihovo je postojanje također dokaz zdravog ekosustava i skrivene ljepote Dinarida, kao i inspiracija mnogim pričama o suživotu ljudi i divljih životinja, lokalno i šire.

Druge europske mačke

Euroazijski ris nije jedina vrsta risa u Europi! Postoji i iberijski ris (*Lynx pardinus*) koji živi u Španjolskoj i Portugalu, te koji je ugrožen. Iberijski ris manji je od euroazijskog, a glavni su mu plijen kunići.

Dinaridi su dom još jednog mački! Divlja mačka (*Felis silvestris*) prisutna je na većem području. Manja je od risa i hrani se manjim plijenom poput glodavaca i ptica. Strogo je zaštićena vrsta.

Euroazijski ris (lat. *Lynx lynx*)

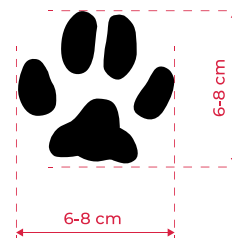

Status: strogo zaštićen

Rasprostranjenost u Hrvatskoj i Sloveniji:

Tragovi:

Životni vijek: u divljini do 18 god., u zatočeništvu do 25 god.

Tjelesna masa:
ženke: 18 – 21 kg,
mužjaci 21 – 24 kg

Stanište: pretežito listopadne, crnogorične i miješane šume

Prehrana: srne, jeleni, puhovi, divokoze

Posebnosti: čuperci na ušima, točkasto krzno, najveća europska divlja mačka; izumro na Dinaridima 1903., ponovno naseljen 1973.

Ponašanje: samotnjaci, teritorijalni

Sivi vuk

(lat. *Canis lupus*)

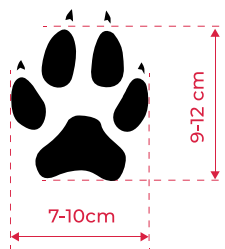

Status: strogo zaštićen

Rasprostranjenost u Hrvatskoj i Sloveniji:

Tragovi:

Životni vijek: u divljini do 13 god., u zatočeništvu do 16 god.

Tjelesna masa:
ženke 34 – 42 kg,
mužjaci 39 – 46 kg

Stanište: šume, šikare, travnjaci, vlažna područja, kamenita područja

Prehrana: srne, jeleni, divlje svinje, lešine, domaće životinje, neke biljke

Posebности: (tamno)sivo krzno, tijelo je izdržljivo i građeno za duge staze, izravan predak psu, crna pruga na podlaktici

Ponašanje: žive i love u čoporima sa strogo određenom hijerarhijom, postoje i samotnjaci

Smeđi medvjed

(lat. *Ursus arctos*)

Status: najmanji stupanj zabrinutosti, strogo zaštićen, lovna vrsta u Hrvatskoj

Rasprostranjenost u Hrvatskoj i Sloveniji:

Tragovi:

Životni vijek: u divljini do 30 god., u zatočeništvu do 40 god.

Tjelesna masa:
ženke do 180 kg, mužjaci do 300 kg (ponekad više)

Stanište: razni tipovi šuma, uključujući bjelogoricu i šumske čistine

Prehrana: uglavnom biljke, ali i kukci, ličinke, kukuljice, drugi beskralježnjaci, glodavci i lešine

Posebности: snažno tijelo, masivna glava i vrat, boja krzna varira od žućkastih nijansi do crne; u nekim je zemljama (uključujući Hrvatsku) lovna vrsta kojom se upravlja po godišnjem planu

Ponašanje: aktivni uglavnom po noći, dnevno mogu preći velike udaljenosti, tijekom zime uglavnom spavaju, označavaju teritorij grebanjem i grizanjem kore drveća

KAKO SE PONAŠATI U PRISUSTVU VELIKIH ZVIJERI

Postoji nekoliko pravila ponašanja do kojih moramo držati tijekom boravka u prirodi. Glavno je pravilo poštovati prirodu i samog sebe. Poštivanje prirode znači izbjegavanje ometanja životinja, umjerenost u ubiranju biljaka, te izbjegavanje ostavljanja tragova. Poštivanje sebe znači briga o vlastitoj sigurnosti. Ona uključuje nošenje dovoljno hrane i vode, nošenje prikladne odjeće i obuće u kojoj ste uočljivi i životinjama i lovcima, te oprez od ozljeda, uboda i ugriza. Ukoliko planirate planinariti uz državne granice, o tome obavijestite lokalnu graničnu policiju. Imajte na umu da još uvijek postoje sumnjivi minska polja u Hrvatskoj. O njima se informirajte na web-stranici Hrvatskog centra za razminiranje, te pratite pravila i znakove na stazama. Bitno je planinariti po organiziranoj ruti, po stazama, kao i imati napunjen mobilitel. Uz prirodu i sebe, poštujujte druge ljude, posjede i lokalne zajednice.

Budući da su Dinaridi stanište velikih zvijeri, osmislili smo smjernice o ponašanju u slučaju susreta. **Važno je znati da se životinje instinktivno boje ljudi, zbog čega nas izbjegavaju kad god mogu.**

- Trudite se biti vizualno uočljivi i da vas se čuje.
- Ne ostavljajte hranu ili organski otpad oko područja ljudskih aktivnosti kako životinje ne bi počele povezivati ljude s hranom.
- Ne ulazite u brlogu.
- Pse držite na povodcu.

Ako se susretnete s medvjedom, risom ili vukom, ostanite mirni, omogućite da vas životinja vidi, polako se vraćajte prema smjeru iz kojeg ste došli bez okretanja leđa. Dodatne smjernice:

- Dajte im do znanja da niste prijatelja.
- Ne trčite i ne penjite se na stablo.
- Ne bacajte predmete prema njima.
- Držite se daleko od mladunaca.

Ako vidite ozlijeđenu životinju, ne približavajte joj se jer vas može ugristi ili ogrebat. Nazovite hitni broj s kojeg vam mogu savjetovati što napraviti.

! VAŽNO: Hitni broj
(Slovenija i Hrvatska)

112

POVIJEST RISA NA DINARIDIMA

Prije nekoliko stotina godina, ris je, kao i u drugim dijelovima Europe, bio prisutan na cijelom području Dinarida. Početkom 19. st., ljudski se utjecaj na prirodu povećavao zbog izgradnje prometnih puteva i velikih naselja. Kao opasnost za stoku, velike su zvijeri bile proganjane, zbog čega se njihova europska populacija počela smanjivati. Došlo je do toga da je opstalo samo nekoliko odvojenih populacija risova na nedostupnim planinskim lokacijama (poput Karpata, sjeverne Skandinavije i Balkana). Slovenija i Hrvatska su nažalost izgubile svoje populacije rano u 20. st. Godine 1973., slovenski lovci uveli su 6 risova iz Slovačke i pustili ih na slovenske Dinaride kako bi ponovno naselili vrstu na ovo područje. Te su životinje osnovale novu dinarsku populaciju risa koja je prisutna i dan danas. Nažalost, zbog genetske izolacije i malog broja reintrodiranih jedinki, genska je analiza pokazala da je današnja populacija niske raznolikosti. **Risovi su strogo zaštićeni u Sloveniji i Hrvatskoj, te je lov i bilo kakvo uznemiravanje vrste u potpunosti zabranjen.**

O LIFE Lynx projektu

Glavni je cilj LIFE Lynx projekta zaustavljanje izumiranja populacije risa Dinarida i jugoistočnih Alpa dugoročnim projektnim aktivnostima. Tijekom 7 godina, 11 partnera iz 5 zemalja (Slovenija, Hrvatska, Rumunjska, Slovačka) planira uvesti 14 risova s Karpata na Dinaride i jugoistočne Alpe. Ta će nova populacija služiti kao odskočna daska za omogućavanje prirodnog protoka gena i osiguravanje genetske raznolikosti populacije u budućnosti. Projekt je sufinanciran od strane LIFE programa, Ministarstva okoliša i prostornog planiranja Republike Slovenije, hrvatskog Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitosti, Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske i EuroNatur Fondacije.

Više informacije možete pronaći na www.lifelynx.eu.

Nakon reintrodukcije vrste 1973., u Hrvatskoj je do 1998. bio dozvoljen lov na risove.

Na slici: Prvi ulovljeni ris nakon reintrodukcije.
Autor: Alojzije Frković

SEDAM MJESTA RISA ZA PRONAĆI

Preporučamo da nađete i posjetite sedam mjesta tijekom istraživanja divljine Dinarida. Odabrana su kako bi vas upoznala sa životom i ponašanjem risa. Budući da je ris prisutan u većini dinarskih šuma, ova je mjesta lako pronaći. Trebate ih jedino znati prepoznati i zamisliti ih iz perspektive risa. Nadamo se da ćete uživati u izazovu.

- a. područje lova
- b. mjesto za skrivanje plijena
- c. mjesto za odmor
- d. markirališta
- e. društveni život
- f. brlog
- g. šuma kao mjesto odrastanja i igre

Područje lova

Primjer kako izgleda risje područje lova.

Kako biste mogli prepoznati tipično područje lova risa, bitno je poznavati njegov plijen i razumjeti njegovu strategiju lova.

Risovi su specijalizirani za lov malih parnoprstaša, posebno srna. Love i druge parnoprstaše (divokoze, jelene, muflone), rjeđe i divlje svinje i manji plijen (glodavce, zečeve, lisice, ptice). Dinarska populacija risa specifična je po hranjenju puhovima, koji čine čak 16% njihove prehrane. Posebno je bitna u prehrani ženke s mladima.

U lovu im je glavna strategija zasjeda, a oslanjaju se na sluh i vid, njihova najrazvijenija osjetila. Bešumno se približavaju plijenu dok ne skoče na njega. Kandže su im skrivene većinu vremena, što im omogućava tiho šuljanje, a i zato se ne naziru u otiscima. Risovi love na zemlji, a penju se samo kako bi pobjegli od opasnosti. Često vrebaju plijen iz zasjede blizu staza kojima se kreću parnoprstaši

jer su mjesta na kojima se oni okupljaju i odmaraju povoljna za lov, pogotovo kad ris ima priliku vrebat odozgora i potiho se približavati. Male livade okružene gustom šumom, gdje se parnoprstaši dolaze hraniti, savršena su područja lova risa.

Možete li prepoznati znakove aktivnosti srna? Pokušajte naći 2 mjesta s njihovim tragovima.

Mjesto za skrivanje plijena

Risov tipični plijen - srna.

Nakon što ulovi plijen, ris počinje jesti. Prvenstveno se hrane mesom; u prosjeku pojedu 2 kg mesa dnevno. Prekriju plijen okolnim lišćem ili snijegom kako bi se mogli nakon nekoliko dana vratiti i ponovno se hraniti.

Skrivaju ostatke plijena kako bi ga zaštitili od raznih strvinara, poput smeđeg medvjeda, divlje svinje, lisice, gavrana, vrana, sova i orlova. Lokacija je obično nekoliko stotina metara udaljena od mjesta ulova i skrivena je u grmlju pod slojem lišća ili snijega.

Istraživanja u Sloveniji i Hrvatskoj pokazala su da smeđi medvjedi nađu 32% ostataka risovog plijena, te da risovi izgube 15% većeg ulovljenog plijena zbog medvjeda (kleptoparazitizam). Koliko često medvjedi krađu strvine ovisi o njihovim aktivnostima, a najaktivniji su tijekom perioda skotnosti i dojenja risova, kada je čak do pola ulovljenog plijena risova ukradeno. Zbog ovoga medvjedi mogu utjecati na učestalost lova i prehranu risa.

Nadite barem jednu vrstu ili njene tragove koja bi se mogla hraniti ulovom risa.

Većina informacija o mjestu i vremenu skrivanja ulova dolazi od podataka prikupljenih s GPS ogrlica na risovima. Ova su istraživanja bila provedena više puta u Sloveniji i Hrvatskoj tijekom posljednjih 15 godina.

Obitelj medvjeda hrani se na ulovu risa.

Kada je zabilježeno da se ris vraća na isto mjesto nekoliko puta u kratkom vremenu, to obično znači da se vraća do ulova. Znanstvenici provjeravaju ove lokacije i na njima postavljaju fotozamke kako bi vidjeli što se dolazi hraniti.

Na preporučenoj Lynx Walk stazi znanstvenici su zabilježili uspješan ulov više od 5 puta u posljednjih 15 godina! Posljednji je put bio kada je ris imenom Doru, koji je prvi ris prenesen iz Rumunjske u Hrvatsku u sklopu LIFE Lynx projekta, ulovio svoj prvi plijen samo 100 metara od staze!

! VAŽNO: Ako vidite životinjsku strvinu za koju mislite da bi mogla biti ostatak ulova, pošaljite nam lokaciju i slike na:

**life.lynx.eu@gmail.com,
lifelynx.hr@gmail.com.**

Ukoliko želite saznati kako izgleda ulov risa, pogledajte u “Priručnik za vještačenje šteta od velikih zvijeri”

Odmarališta

Dok risovi noću love, hrane se i kreću teritorijem, danju se uglavnom odmaraju.

Tijekom odmaranja, risovi se vole uređivati da bi se očistili, te grebati tvrde površine poput panjeva i drveća kako bi naoštrili kandže.

Kao i druge divlje životinje, risovi se preferiraju odmarati na mirnim mjestima. Kada traže odmorišta, vole birati heterogena područja i skrivite mikrolokacije koje pružaju sklonište, zaštitu od ljudi, dobar pogled na okruženje i prostor za markiranje teritorija. Obično se mjesta za odmor risova nalaze daleko od područja ljudske aktivnosti, poput naselja, cesta i planinarskih staza. Krška područja u Sloveniji i Hrvatskoj poznata su po svojoj heterogenosti, s mnogo stijena, grebena i spilja, što znači da risovima nije teško naći odmorište!

Istraživanja u Sloveniji pokazala su da risovi također vole odabrati odmorišta s gustim vegetacijom. Ona pružaju bolja skloništa od mogućih uznemiravanja, posebno od strane ljudi i drugih velikih zvijeri poput medvjeda i vukova.

Potražite nedostupne stijene i grebene okružene gustim raslinjem na strmom terenu. Možete li zamisliti risa kako se tamo odmara?

Risovi u zatočeništvu provode većinu dana odmarajući se na povišenim platformama blizu ili na samom vrhu njihove nastambe. Takve platforme im omogućavaju mjesto gdje se mogu sakriti, provirivati, te dobro vidjeti horizont.

Markirališta

Tijekom šetnje u prirodi, vjerojatno ćete primijetiti više od jednog tipa izmeta zvijeri, poput lisice, kune i sivog vuka. Iako često izgleda kao da se slučajno tamo nalazi, vjerojatno su to mjesto i pozicija bili isplanirani kako bi poslali jasnu poruku drugim jedinkama iste vrste. Kao i mnoge druge vrste zvijeri, risovi se oslanjaju na markiranje mirisom pri označavanju teritorija.

Mužjaci brane teritorij od drugih mužjaka, a ženke brane teritorij od drugih ženki. Mužjaci zauzimaju veći teritorij koji se preklapa s teritorijima ženki, te koji varira veličinom od 50 km² do 450 km². Markiranje mirisom risovima služi za markiranje teritorija ali i kao pozivnica za partnere. Tipično markiranje mužjaka i ženki počinje njuškanjem, nastavlja s dodirivanjem obraza, brade, glave i vrata, pa završava špricanjem urina. Mužjaci su češći posjetitelji markirališta, a i markiraju više nego ženke.

Istraživanja u Sloveniji pokazala su da risovi za markiranje odabiru predmete koji bi trebali bolje sačuvati miris, poput mladih grmova borovice, te izbjegavaju

Potražite znakove markirališta. Možda ćete osjetiti oštar miris urina divljih zvijeri ili ćete naći životinjsku dlaku.

kamenite padine jer su izloženiji oborinama. Također će odabrati predmete koji su otprilike njihove vlastite veličine kao i predmete na ravnoj cesti, uglavnom markirajući okolicu svojih puteva i okomite stijene prekrivene mahovinom. Učestalost markiranja povećava se približavanjem sezone parenja u ranom proljeću, a markirališta se pretežito nalaze na granicama teritorija.

Ljudska infrastruktura poput šumskih cesta, napuštenih štala, skloništa i sličnih objekata također se koriste kao markirališta. Mogu se vidjeti tragovi ogrebotina, koji isto služe kao poruka.

Zanimljivost

Pripremili smo poseban Vodič za skupljanje uzoraka izmeta, urina ili kose za genetsku analizu.

Društveni život

Risovi su samotnjaci. S iznimkom majke i mladunaca, risovi se socijaliziraju samo tijekom sezone parenja kada se mužjaci i ženke sastaju na kraće vrijeme.

Teritorij mužjaka se često djelomično podudara s teritorijom ženki. Zabilježeno je da, tijekom sezone parenja, mužjaci znaju napustiti svoj teritorij, a ponekad i pronaći partnericu u susjednom. Agresivne interakcije između risova rijetke su i uglavnom se događaju između mužjaka tijekom sezone parenja.

Sezona parenja risova uglavnom je u kasnu zimu. Kako se približava, posjete markiralištima postaju češće i mogućnost pronalaska partnera se povećava. Tijekom ovog perioda, risovi će se glasati kako bi se mogli međusobno locirati. Mijaukanje, siktanje i režanje najčešće se koriste kao zovovi.

Ne zna se puno o ponašanju divljih risova u sezoni parenja, ali istraživanja na jedinkama u zatočeništvu pružala su neke zanimljive uvide.

Zabilježite barem jedan zvuk glasanja sisavca. Možete li odrediti o kojoj se vrsti radi? Ne zaboravite na manje vrste poput šišmiša!

Tijekom sezone parenja, zabilježen je značajan porast u dnevnoj aktivnosti gdje su se oba spola ponašala zaigrano. To je uključivalo zabacivanje glave, što bi jedna jedinka inicirala trljanjem glavom o glavu partnera što bi kasnije prešlo u gladenje ili lizanje čela. Markiranje, zovovi i parenje su isto bili zabilježeni. Parenju je uglavnom prethodila igra ili da je mužjak pratio ženku.

Mjesto gdje se risovi družu nije poznato. Pretpostavlja se da je cijelo područje njihovog teritorija pogodno za susrete i socijalizaciju.

Zanimljivost

PLAY
VIDEO

Zanimljiv primjer društvenog ponašanja risa bio je zabilježen u Sloveniji 2019./2020. Jedan od translociranih risova, Goru, susreo se sa ženkom, Tejom. Budući da su i jedan i drugi imali GPS ogrlice, istraživači su uspjeli zabilježiti njihove susrete tijekom lipnja i srpnja 2019., što je van sezone parenja (veljača i ožujak). Goru je bio pušten u Sloveniju u svibnju. Susreli su se triput, te bi svaki put proveli nekoliko dana skupa, čak bi i dijelili plijen. Uskoro je uz Teju bilo zabilježeno mladunče, Mala, za koju se DNK analizom potvrdilo da je mladunče Gorua. Uz činjenicu da su prikupili izuzetno zanimljive podatke o društvenom i reproduktivnom životu, veliki je uspjeh za LIFE Lynx tim bilo i prvo potvrđeno parenje translociranog risa.

Brlog

Poput drugih velikih zvijeri, risovi imaju malo mladunaca od kojih mnogo ne preživi prvu godinu, često samo jedan ili dvoje. Kvaliteta mjesta brloga može biti jedan od najvažnijih čimbenika koji utječu na preživljavanje mladunaca, tako da ženka mora oprezno odabrati gdje se okotiti. Mačići su rođeni sa zatvorenim očima, gotovo gluhi, nepokretni i nesposobni održavati vlastitu tjelesnu temperaturu. To ih čini ovisnima o majci za toplinu i hranu. U zatočeništvu je bilo zabilježeno da ženka ne izlazi iz brloga da se hrani prvih nekoliko dana nakon što se okoti. Brine se o mladima od tri do pet mjeseci, ali počnu jesti krutu hranu već nakon mjesec dana. Sa šest tjedana, mladunci počinju pratiti majku na kratka putovanja.

Ženke redovito sele mladunce iz jednog brloga u drugi, održavajući kratke udaljenosti do 500 m. Česta promjena brloga može smanjiti rizik od pronalaska predatora poput kuna, lisica, ptica grabljivica i divljih mačaka, ili od ljudskog uznemiravanja. Drugi razlozi uključuju poplave, promjene u temperaturi, ostatke hrane, parazite, ili manjak plijena.

Brlozi mladuncima moraju pružati sklonište od vremena, zaštitu od kiše i direktnog sunca. Većina brloga zatvorene su strukture, te često imaju i terasu koja služi kao odmaralište i osmatračnica. Nakon okota, brlozi mogu imati i dodatna mjesta za skrivanje u blizini u slučaju da se mačići moraju brzo sakriti.

Uglavnom se nalaze na strminama među stijenama ili u spiljama površine oko 1 m² okruženima šumom. Kada se okote, mladunci imaju krzno boje pijeska bez crnih pjega. Nakon devet tjedana, boja krzna se promijeni u crvenkastu s manje ili više pjega. Uzorak im omogućava da se kamufliraju i kreću bez da ih se zamijeti.

Potražite mjesto za skrivanje gdje bi samo životinja veličine mačića stala. Stijene su idealno mjesto za to!

Šuma kao mjesto odrastanja i igre

Nakon što su proveli prvi mjesec u brlogu, mladunci počnu istraživati okoliš i igrati se ispred brloga. Nekad između prvog i drugog mjeseca, majka odluči da je vrijeme da vide svijet i tada počinje mobilna faza odrastanja.

U ovoj fazi uglavnom se kreću, hrane i traže plijen. Lutanje na velikim udaljenostima po teritoriju majke upoznaje mladunce sa skloništima, izvorima vode i raspodjelom plijena. Učenje vještina lova i susretanje s plijenom važan je dio njihovog razvoja, pa majke love s mladuncima kako bi ih pravilno naučile. Mladunci uče kroz promatranje i vježbanje. Vrlo su aktivni, znatiželjni i vješti u penjanju drveća koristeći svoje oštre kandže.

Istraživanja na Jurskom gorju pokazala su da, nakon četiri mjeseca, mladunci ponekad postanu agresivni jedni prema drugima na mjestu ulova plijena. Prestaju se hraniti zajedno i na plijen dolaze jedan po jedan. Nakon uspostavljanja reda tj. hijerarhije, nisu se više borili ili bili agresivni. Od siječnja nadalje, uglavnom je majka jela prva.

Nakon što počne nova sezona parenja, obitelj se mora rastati. Nakon što mladunci napuste majku, braća i sestre mogu zajedno putovati i loviti još nekoliko mjeseci. Tijekom lova, jedan tjera plijen u smjeru drugog. Naposljetku se rastanu. Mužjaci otputuju na veće udaljenosti od ženki, koje obično ostanu blizu majke.

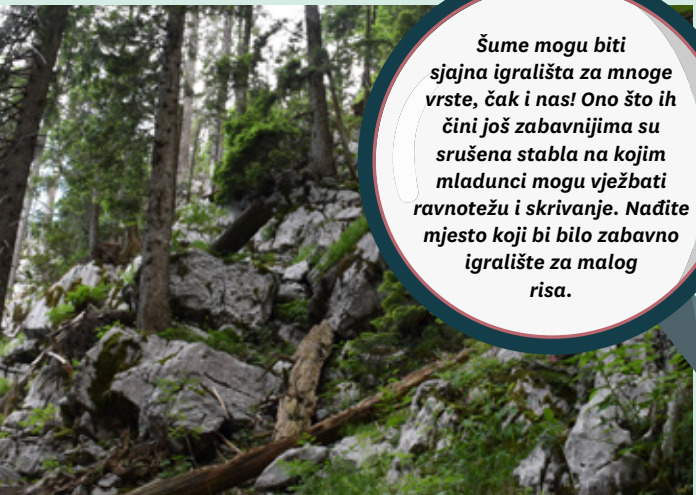
Zanimljivost:

PLAY
VIDEO

Slovenski su istraživači 2007. stavili ogrlicu na mladu ženku, Dinu, čiji je teritorij bio oko planine Snežnik. Te je godine imala dva mladunca, Puhi i Burja, i s njima je zabilježena na fotozamci. Dvanaest godina kasnije, u 2019., hrvatski i slovenski istraživači shvatili su da je ženka (tada nazvana Miška), čiji je teritorij u hrvatskom Gorskom kotaru, 50 km daleko od Dininog teritorija u Sloveniji, mladunče Dine prije poznato pod imenom Burje!

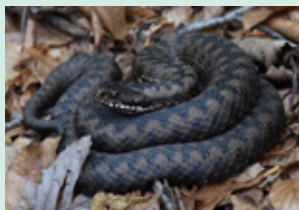
Šume mogu biti sjajna igrališta za mnoge vrste, čak i nas! Ono što ih čini još zabavnijima su srušena stabla na kojim mladunci mogu vježbati ravnotežu i skrivanje. Nađite mjesto koji bi bilo zabavno igralište za malog risa.

VRSTE KOJE NE SMIJETE PROPUSTITI

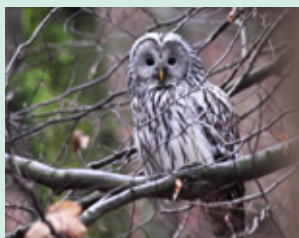
- 1.**
Crni daždevnjak,
Salamandra atra –
vodozemac kojemu ne treba
voda jer se mladi izliježu
potpuno razvijeni.

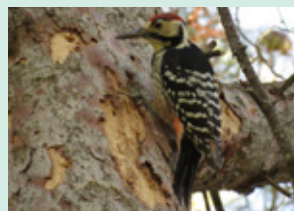
- 2.**
Riđovka, *Vipera berus* –
zmija koja voli hladno vrijeme
i na Dinaridima živi samo na
visokim elevacijama.

- 3.**
Velebitska gušterica,
Iberolacerta horvathi –
specijalizirana za penjanje
po kamenju, izrazito je slična
široko rasprostranjenom
zidnom gušteru.

- 4.**
Jastrebača,
Strix uralensis – sjeverna
vrsta koja živi na planinama
južne Europe. Ne približavajte
se pticima jer bi vas roditelji
mogli napasti, ciljajući glavu!

- 5.**
Planinski djetlić,
Dendrocopos leucotos –
podvrsta južne Europe
(ssp. *lilfordii*) koja ima
išarana leđa, a ne bijela,
unatoč engl. nazivu *white-*
backed tj. bijelo-leđi.

- 6.**
Vatrogłavi kraljić,
Regulus ignicapilla –
jedna od dviju najmanjih
ptica Europe, 6 puta lakši
od vrapca.

- 7.**
Planinski kos, *Turdus*
torquatus – planinski rođak
običnog kosa.

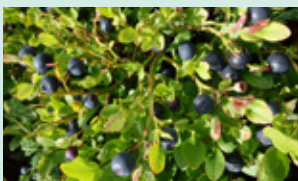
- 8.**
Alpska strizibuba,
Rosalia alpina – larve se
razvijaju u starim bukvama na
visokim elevacijama.

- 9.**
Puh, *Glis glis* – po pitanju
biomase, najbrojniji sisavac
dinarskih šuma; postoji stara
lokalna tradicija puholova.

- 10.**
Divokoza, *Rupicapra*
rupicapra – nije u bliskom
srodstvu s domaćom kozom,
ali su i one odlični penjači
koji su sigurni i na gotovo
vertikalnim liticama.

1. Obična borovnica, *Vaccinium myrtillus* – divlji rođak borovnica i važna namirnica šumskim životinjama, od malih ptica do smeđeg medvjeda.

2. Planinski bor, *Pinus mugo* – vrsta bora koja prirodno raste na šumskoj granici i izgleda grmovito.

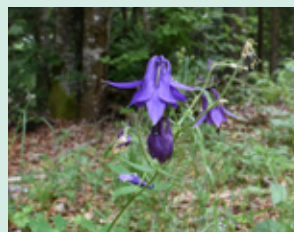
3. Veliki bun, *Atropa belladonna* – otrovna biljka koja se koristila kao šminka, za proširivanje šarenica, od čega dolazi ime 'belladonna' ('lijepa žena').

4. Kranjski ljiljan, *Lilium carniolicum* – manji od vrtnog ljiljana, ali jednako lijep.

5. Orhideje – poznato i prekrasno cvijeće, manje od tropskih rođaka, pa ih se treba izbliza pogledati.

6. Pakujci, vrste iz roda *Aquilegia* - mnogo vrsta prisutno je u vrtovima, a njihov divlji pandan jednako je lijep; duge latice skrivaju veliku količinu nektara.

7. Medvjedi luk, *Alium ursinum* – šumski rođak vrtnog luka koji se razvija rano u proljeće i nestane ubrzo nakon što bukve dobiju lišće, čekajući sljedeće ljeto kao gomolj.

8. Malina, *Rubus idaeus* – vrijedna traženja jer je divlji plod ukusniji od domaćeg.

9. Jelenjak, *Phyllitis scolopendrium* – za razliku od većine drugih vrsta, ova paprat ima jednostavne, duguljaste listove; na poledini list ima soruse, što je znak da je paprat.

10. Plućasti reznjaš, *Lobaria pulmonaria* – veliki lišaj koji ovisi o starim, neiskorištenim šumama, indikator čistog zraka.

LYNX WALK PREPORUČENA STAZA

 Lynx Walk (94,45 km)

 Državna granica

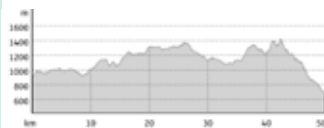
 Nacionalni park Risnjak

 Prirodni rezervat Notranjski Snežnik

- A** PODRUČJE LOVA - primjer kako bi područje lova risa izgledalo
  - B** MJESTO ZA SKRIVANJE PLUJENA - primjer mjesta gdje bi ris sakrio ulovljeni plijen
  - C** ODMORIŠTA - pogled s kamenite padine gdje bi se ris odmarao
  - D** MARKIRALIŠTE - primjer mjesta koje bi ris koristio za označavanje
  - E** MJESTO GDJE JE DORU PRVI PUT JEJO U HRVATSKOJ
  - F** BRLOG - primjer lokacije gdje bi risji brlog bio
  - G** ŠUMA KAO MJESTO ODRASTANJA I IGRE - područje gdje ljudi ne iskorištavaju šumu, sa pregrštom srušenih drva i zanimljivih mjesta koja služe kao igralište
- 1** [Šumska kuća Mašun](#) - centar za informacije i edukaciju
  - 2** [Planinarski dom Sviščaki](#)
  - 3** Planinarski dom Draga Karolina na Snežniku
  - 4** selo Leskovna Dolina
  - 5** selo Babno Polje - granični prijelaz
  - 6** selo Prezid - granični prijelaz
  - 7** Lovačka kuća Milanov vrh
  - 8** Šumareva kuća
  - 9** [Planinarski dom Platak](#)
  - 10** [Planinarski dom Schlosserov dom](#)
  - 11** [Nacionalni park Risnjak - pansion](#)
  - 1** Županov laz - spomenik nepoznatim partizanskim herojima i doktorima
  - 2** spomenik slovenskom pilotu Josipu Križaju
  - 3** bunker iz Drugog svjetskog rata

LYNX WALK CROATIA

Duljina: 50.1 km • Trajanje: 15:49 h
Prikaz visine:

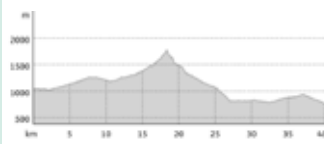

Skenirajte QR kod, spremite rutu offline, podijelite ju s prijateljima,...

Stranica:
<https://out.ac/mH9Oa>

LYNX WALK SLOVENIA

Duljina: 40.3 km • Trajanje: 12:49 h
Prikaz visine:

Skenirajte QR kod, spremite rutu offline, podijelite ju s prijateljima,...

Stranica:
<https://out.ac/mHJnp>

**PRINT
VERZIJA**

VAŠ LYNX WALK

Spremni se za Lynx Walk? Kako bismo vam pomogli u pripremanju za planinarenje, preporučamo sljedeće:

- ✓ Odaberite stazu koja je prikladne duljine i težine za vašu planinarsku spremu. Da vidite sjajne lokacije i iskusite prirodu, nije uvijek potrebno otići daleko. Kratka, ali dobro isplanirana planinarska staza može biti jednako ispunjavajuća. Mnogo planinarskih portala pružaju korisne informacije o zanimljivim rutama, poput:
  - via-dinarica.org
  - viaadriatica.org
  - [Hrvatski planinarski savez](http://Hrvatski-planinarski-savez)
  - Planinarenje.hr
  - Eupoti.com
  - [Planinska zveza Slovenije](http://Planinska-zveza-Slovenije)
  - Hribi.net
  - Kočevsko
  - [Loška dolina](http://Loška-dolina)
  - [Zeleni Kras](http://Zeleni-Kras)
  - [Notranjski park](http://Notranjski-park)
- ✓ Mozaik staništa, od raznih tipova šuma, livada i kamenitog terena, dat će vam priliku svjedočiti raznolikosti vrsta.
- ✓ Informirajte se o sezonskim promjenama poput vremena cvjetanja, migracija vrsta itd. kako biste ih uskladili s vašim očekivanjima.
- ✓ Provjerite (inter)nacionalne portale sa informacijama o rasprostranjenosti vrsta i staništa, poput online baze podataka o risovima lynx.vef.hr, bioportal.hr, portal.mbase.org
- ✓ Ne zaboravite posjetiti lokalne zajednice, probati specijalitete i pričati sa stanovnicima. Bit će im drago podijeliti lokalna, prirodna, atraktivna mjesta.
- ✓ Ne žurite se dok planinarite! Dajte si vremena da primjetite detalje i obratite pozornost na sitnice poput tragova u blatu ili pjevova ptica. Slikajte (pri slikanju životinjskih tragova i znakova, sjetite se koristiti nešto za mjeru), ali ne zaboravite iskusiti prirodu s vlastitim očima!

Lynx Walk u blizni

Živite ili radite na području gdje se nalaze risovi na Dinaridima i razmišljate o osnivanju Lynx Walk staze? Odlično! Evo nekoliko savjeta kako započeti:

- Potražite već označenu stazu ili šumsku cestu oko vašeg područja gdje se može naći više tipova staništa (npr. šuma, livada, kamenite padine).
- Po mogućnosti napravite zaokruženu stazu laganije ili umjerene težine koja traje oko 6 sati; mogla bi biti cjelodnevna šetnja s ručkom za sporije, a poludnevna za brže.
- Provjerite prisutnost risova na području u javnoj bazi podataka poput <http://lynx.vef.hr/public> ili <https://portal.mbase.org>. Kontaktirajte stručnjake za dodatne informacije.
- Samostalno prođite stazu u svakom godišnjem dobu i slikajte što više.
- Svojim mobitelom zabilježite stazu i zanimljive lokacije. Podijelite ih online s javnosti.
- Koristite ovaj Vodič i zadatke potrage za blagom kako biste pronašli zanimljiva mjesta za risove.

- Kontaktirajte lokalne ljubitelje prirode ili stručnjake da vam pomognu u prepoznavanju vrsta koje ste zabilježili, koristite alate poput mobilnih aplikacija (*Map of Life*, *iNaturalist* i sl.) ili Facebook grupa za prepoznavanje vrsta (insekata, orhideja, reptila i vodozemaca, ptica, itd.)
- Nema potrebe postavljati dodatnu infrastrukturu ako je staza prohodna. Stvorite dobre online izvore ili ih isprintajte.
- Kontaktirajte lokalna lovačka društva i recite im o svojoj ideji. Dat će vam korisne savjete i informacije kako i kad koristiti stazu.
- Blatna mjesta mogu biti odličan izvor informacija o životinjama koje prolaze. Potražite ih oko početka staze kako bi posjetitelji bili motivirani nastaviti. To će vam i omogućiti povremeno popravljanje blatne površine kako bi se svježi otisci mogli bolje vidjeti.

V VAŽNE POVEZNICE I KONTAKTI

Online verzija

Lynx Walk vodiča:

<https://www.lifelynx.eu/lynx-walk-vodic/?lang=hr>

Karta

preporučene staze:

https://www.lifelynx.eu/?page_id=15202&lang=hr&preview=true

Detalji o

preporučenoj stazi:

Slovenija:

www.outdooractive.com/en/route/hikes/slovenia/lynx-walk-slovenia/152005485/
Hrvatska:

www.outdooractive.com/en/route/hikes/croatia/lynx-walk-croatia/151996170/

KML preporučene staze

LIFE Lynx web-stranica:

www.lifelynx.eu

LIFE Lynx

Facebook stranica:

facebook.com/LIFELynx.eu,
facebook.com/lifelynx.hr

e-mail:

life.lynx.eu@gmail.com,
lifelynx.hr@gmail.com

Hitni broj:

112

IMPRESSUM

Urednica:

Ivana Selanec

Izdavač:

BIOM

UDRUGA / ASSOCIATION

Slika naslovnice:

Matej Vranič

Prijevod s engleskog:

Vanja Novosel

Grafički dizajn:

Nikola Križanac

Crteži risa:

Stepfan Knöpfner - first page

Edith Kopač - last page

Fotografija:

Miha Krofel,

Marcin Grzegorzek,

Janez Papež,

Miran Krapež,

Dubravko Dender,

Vedran Lucić,

Marko Doboš,

Željko Čurković,

Ben Andrew (rspb-images.com),

Les Buynan (rspb-images.com),

Ivana Selanec

ISBN 978-953-59977-2-6

Sinj, svibanj 2020.

ZAHVALA

Ovaj je vodič bio napisan uz pomoć mnogih istinskih ljubitelja prirode.

Posebno hvala za dobrovoljno sudjelovanje i pomoći u stvaranju ovog vodiča: Imogen Coverdale, Marta Blažević, Asia Hadžibeganović, Matej Kržič, Valentina Futač, Dina Botta, Vanja Novosel, Anja Bizjak.

Veliko hvala Hrvatskom planinarskom savezu, Outdooractiveu i Zelenom Krasu za podršku.

O projektu
Ime: Spašavanje dinarske i jugoistočne alpske
populacije risa od izumiranja
Akronim: LIFE Lynx
Referenca: LIFE16 NAT/SI/000634
Vrijeme trajanja: 1.7.2017. - 31.3.2024.
Uz financijsku podršku EU:

LIFE16 NAT/SI/000634

Koordinator: Zavod za gozdove Slovenije

ZAVOD za GOZDOVE
SLOVENIJE
Slovenia Forest Service

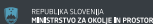
Partneri:

Univerza u Jiblanji

Sufinanciraju:

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF CROATIA
Office for Cooperation with NGOs

EURONATUR

PROJEKAT ZA UDRUGU
KOLIBRI

Projekt je sufinanciran od strane Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Stajališta izražena u ovoj publikaciji isključiva su odgovornost Udruge Biom i ne odražavaju nužno stajalište Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske.